
ДО ІСТОРІЇ ОГІЄНКІВСЬКОГО РУХУ

В.С.Прокопчук

Кам'янець-Подільський державний університет

ПЕРШІ КРОКИ ЦЕНТРУ ОГІЄНКОЗНАВСТВА

Предметом розгляду даної статті є створений в Кам'янець-Подільському державному університеті Центр огієнкознавства — структурний підрозділ, що займається вивченням і популяризацією творчої спадщини професора Огієнка І.І., ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920), його завдання й перші здобутки.

Ключові слова: Центр огієнкознавства, митрополит Іларіон, діаспора, конференції, наукова діяльність, навчально-методична допомога, Товариство Івана Огієнка.

Про Центр огієнкознавства ніхто не писав. І це зрозуміло: з часу відкриття минув лише рік. Ідея його заснування пробивала дорогу більше десяти років і пов'язана з поверненням в Україну доброго імені й творчого доробку професора Огієнка І.І. — педагога, ученого, письменника, державного і церковного діяча. Син Волині, він розкрив свої можливості і творчий потенціал у роки національно-визвольних змагань на Поділлі, у Кам'янці-Подільському, де за дорученням гетьманського освітнього міністерства готував відкриття українського державного університету, очолив його, вибудовував міжцерковні відносини в Українській Народній Республіці, 1920 року представляв інтереси уряду УНР у взаєминах з польською військовою адміністрацією. В еміграції віддався служінню церкві й науці. Повернення І.Огієнка на Батьківщину стало можливим вже після його смерті в зв'язку з перебудовою, гласністю, незалежністю України. Дорога додому виявилася важкою. Ось деяка хроніка легітимізації імені й творчості видатного українця:¹

1990 р. — філологічний факультет Кам'янець-Подільського державного педінституту під керівництвом декана Євгенії Іванівни Сохацької провів вечір, присвячений виникненню 1918 року й діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету, державне заговорили про вклад в історію, освіту й культуру України професора І.Огієнка. 28 листопада рада факультету висунула пропо-

зицію про перетворення Кам'янець-Подільського пединституту в університет і присвоєння йому імені першого ректора, проведення наукової конференції, присвяченої ювілею І.Огієнка;

1992 р. — 16-17 квітня — подолавши чималі перепони, у Кам'янці-Подільському відбулася науково-теоретична конференція “Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972 рр.)” — перша в Україні; було ініційовано, а на львівській науковій конференції “Незабутні імена науки” 27 травня 1992 р. створено Товариство Івана Огієнка, очолене головою Євгенією Сохацькою, співголовами Андрієм Бурячком, доктором філології, Олексієм Опанасюком, головою Житомирської обласної організації Національної спілки письменників України, Олегом Купчинським, доктором філологічних наук, науковим співробітником Наукового товариства ім. Т.Шевченка (Львів), відповідальними секретарями — Іриною Тюрменко, правнучкою І.Огієнка по лінії брата, Сергієм Болтвіцем, кандидатом психологічних наук. У вересні цього року вчена рада К-ПДП прийняла рішення про перейменування вузу, відповідні документи направила Кабінету Міністрів України;

1993 р. — Товариство І.Огієнка ініційувало вузівський референдум, збило біля двох тисяч підписів на підтримку ідеї перейменування ВНЗ;

1995 р. — створено Комітет з присудження премії ім. І.Огієнка, ряд громадських організацій Кам'янця-Подільського, а найперше — Всеукраїнське Товариство Івана Огієнка, “Просвіта”, надіслали заяву-звернення Прем'єр-міністру Є.Марчуку, міністру освіти М.Згуровському щодо реорганізації Кам'янець-Подільського пединституту в університет і присвоєння йому імені першого ректора;

1997 р. — 22 жовтня — урочисто презентовано Кам'янець-Подільський державний педуніверситет, але вже без імені В.Затонського і ще — без імені І.Огієнка; в Україні відзначено 115-річницю від дня народження І.Огієнка; у Кам'янці-Подільському відбулася друга огієнкознавча наукова конференція;

1998 р. — розгортається шалена боротьба навколо імені І.Огієнка. Заступник голови СБУ В.Пристайко на звернення голови Товариства І.Огієнка Є.І.Сохацької повідомив, що компрометуючих матеріалів про І.І.Огієнка в архівах СБУ та Центральному архіві Федеральної служби безпеки Росії не виявлено. На захист доброго імені вченого піднялася преса, у “Подільських вістях” зі статтю “Іван Огієнко: “Працю довершить наступне покоління?” виступила Тетяна Слободянюк;

2003 р. — 17 вересня — у день проведення міжнародного конгресу українських істориків “Українська історична наука на

сучасному етапі розвитку” відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки, присвяченої фундатору і першому ректорові Кам'янець-Подільського державного університету професору І.І.Огієнкові, яке за участі широкої наукової й педагогічної громадськості здійснили ректор О.Завальнюк, голова облдержадміністрації В.Лундишев, Кам'янець-Подільський міський голова О.Мазурчак та професор І.Тюрменко. На стелі митрополит Іларіон (проф. І.Огієнко) і слова: “Іван Огієнко (1882-1972) Фундатор і ректор Кам'янець-Подільського українського державного університету, відкритого 22 жовтня 1918 року”.

У центрі всіх цих подій виявилася постать Євгенії Іванівни Сохацької. Її світогляд й патріотичну позицію формувала Львівщина, край, де в силу історичних обставин рідна мова, історія і культура завжди мали особливий ґрунт, де завжди пульсувала національна українська ідея, знаходила підтримку й оборонство. Вищу освіту здобула в Дрогобицькому державному педінституті, аспірантуру проходила у відділі дожовтневої літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. 1975 року захистила дисертацію “Современник” (1836-1866 рр.) і українська література. Проблема російсько-українських літературних взаємозв'язків”. З 1974 року — в Кам'янець-Подільському державному педінституті, 1988-2004 років — декан філологічного факультету.² У Кам'янці-Подільському її знання, природний талант, потужна експресія й організаторські здібності зазнали дальшого розквіту й реалізації. Історична необхідність — час боротьби за незалежність, розбудову суверенної української держави — визначила її роль промотора раніш окреслених подій, а життя і творчість Івана Огієнка, повернення його імені і спадщини в Україну стали зброєю, з допомогою якої вона невпинно дробила зашлакований менталітет опонентів, формувала національний світогляд і патріотичну позицію студентів, викладачів, жителів Хмельниччини та й України. Саме її позиція, активна діяльність визначили Кам'янець-Подільському педвузу роль штаб-квартири Товариства Івана Огієнка, хоча на законних підставах її могли б виконувати і Житомир, і Київ, і Львів, також пов'язані з життям і діяльністю І.Огієнка. Закономірним є і те, що Центр огієнкознавства виник у Кам'янець-Подільському держуніверситеті: тут відбулася перша огієнківська наукова конференція, звідси зусиллями кандидата філологічних наук, доцента Сохацької Є.І. ініціювалися, знаходили підтримку і її різноманітну участь інші науково-дослідницькі заходи в Україні.

Пропозиції голови Товариства Івана Огієнка знайшли підтримку ректора Кам'янець-Подільського державного університету, професора Завальнюка Олександра Михайловича. 24 червня 2004 року вчена рада університету під його головуванням затвердила “Положення про науково-навчальний Центр огієнкознавства” і керівни-

цтво Центром поклала на доцента кафедри української літератури Є.І.Сохацьку.²

Положення надало Центру огієнкознавства статус *“структурного підрозділу університету, який здійснює наукову і навчально-методичну діяльність з проблем вивчення і популяризації спадщини визначного вченого, державного і громадського діяча, фундатора Кам’янець-Подільського університету Івана Івановича Огієнка”*.³ У структурі Центру — науково-навчальна лабораторія, при Центрі функціонує Всеукраїнське Товариство Івана Огієнка. Керує діяльністю Центру огієнкознавства — забезпечує планування, виконання покладених завдань — керівник. Працює і лаборант, який веде картотеку наявних праць професора І.І.Огієнка, книг, статей про нього, його творчість, надає науково-методичну допомогу студентам, магістрантам, що працюють в царині огієнкознавства, готує методичні матеріали, здійснює облік та видачу літератури.

Положенням визначені основні завдання Центру:

1. Організація та проведення науково-дослідної роботи з проблем огієнкознавства:

- підготовка і видання періодичних (раз на два роки) наукових збірників “Іван Огієнко і сучасна освіта та наука”;
- надання навчально-методичної допомоги студентам в написанні курсових, дипломних і магістерських робіт на огієнківську тематику, а також аспірантам з названої проблематики;
- надання навчально-методичної допомоги при читанні спецкурсів, присвячених спадщині І.Огієнка;
- збір бібліографії про І.І.Огієнка;
- комплектування Центру працями І.Огієнка та про нього;
- встановлення зв’язків з науковими центрами, вищими навчальними закладами України та Канади (Колегія Святого Андрія) з метою узагальнення та досвіду вивчення спадщини Івана Огієнка;
- встановлення зв’язків із загальноосвітніми закладами міста та області з метою пропаганди спадщини Івана Огієнка.

2. Організація та проведення заходів, присвячених вшануванню пам’яті І.Огієнка та пропаганди його творчості:

- проведення щорічних Огієнківських читань;
- організація зустрічей з лауреатами премії імені Івана Огієнка;
- проведення студентських науково-практичних конференцій, присвячених І.Огієнкові;
- ініціювання, проведення та участь у міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях з проблем огієнкознавства.⁴

За короткий період Центр сформував бібліотеку, яка налічує близько 500 праць професора І.І.Огієнка та книг про нього. Велику цінність складають праці І.Огієнка, видані вінніпезьким Інститутом

Дослідів Волині при сприянні Товариства “Волинь”, і в першу чергу — голови управи ІДВ доктора Сергія Радчука та голови Товариства Іллі Онуфрійчука. З останнім автор статті зав’язав стосунки ще 1996 року,⁵ отримав з Канади три посилки літератури, у тому числі — твори професора І.Огієнка, і передав частину колишньому ректорові професору Копилову А.О., а решту згодом — керівнику Центру, всього — близько 50 книг. Основні надходження літератури з діаспори сталися після встановлення зв’язків Є.І.Сохацької з секретарем ІДВ Надією Шаварською та Ніною Луговою з Вінніпегу. Як відомо, ще 27 квітня 1963 року загальні збори Інституту Дослідів Волині після виходу книг “Релігійність Т.Шевченка”, “Митрополит-мученик Арсеній Мацієвич” прийняли рішення про створення Ініціативного комітету для видання праць митрополита Іларіона.⁶ А 31 травня 1968 року він офіційно заповів видання своїх творів виключно Товариству “Волинь” у Вінніпезі та Інституту Дослідів Волині. Заповіт гласив: *“... Одночасно доручаю членам Товариства “Волинь”: др. проф. Ю.Мулик-Луцикові, ред. М.Подворнякові, о. Степанові Ярмусю, інж. Іллі Онуфрійчукові та п. І.Похильчукові спільно доповідати друк і передрук вище згаданих моїх праць, а також прошу їх зайнятися опікою Фондів з моїх праць, виданих Видавничою комісією, Ініціативним комітетом і Т-вом “Волинь”. Одночасно зазначаю, що окрім згаданих осіб і управи Товариства “Волинь” ніхто не може користуватися фондами з моїх видань”*.⁷

Силами ІДВ побачили світ понад 20 книг професора І.Огієнка. Сьогодні в бібліотеці Центру можна працювати з “Дохристиянськими віруваннями українського народу”, “Словником Шевченкової мови”, “Історією церковно-слов’янської мови” в 2 томах, “Стилістичним словником української мови”, “Семантично-етимологічним словником української мови” в 4 томах та іншими працями проф. Огієнка І.І., виданими за кордоном.

12 січня 2005 року ректор університету О.М.Завальнюк висловив подяку керівникові управи ІДВ докторові С.Радчуку за праці митрополита Іларіона (проф. І.Огієнка) та книги інших науковців діаспори, видані Інститутом й передані Центру огієнкознавства, запросив до дальшої співпраці.

У Кам’янці-Подільському пройшло дві наукових конференцій “Духовна і науково-педагогічна діяльність Івана Огієнка в контексті українського національного відродження” — 1992, 1997 рр., видано збірники, які вмістили більше 200 доповідей, повідомлень відомих науковців Болтівця С.І., Бурячка А.А., Жовтобрюха М.А., Завальнюка О.М., Кеби О.В., Колотила Т.І., Копилова А.О., Кудрявцева М.Г., Насмінчук Г.Й., Маркітантова Ю.О., Мацька В.П., Сохацької Є.І., Ткачука П.Є., Третяк В.В., Тюрменко І.І., Чехівського О.О., Яропуд Л.Г. та інших дослідників.⁸ Примітною ознакою зростаючого інтересу до творчої спадщини І.Огієнка, яка налічує близько 2 тисяч праць, є участь у конференціях студентської молоді, учительства.

Керівник Центру, голова Товариства Івана Огієнка Є. Сохацька та співголови А. Бурячок, О. Купчинський, О. Опанасюк, відповідальні секретарі І. Тюрменко, С. Болтівець стали організаторами огієнкознавчих конференцій у Львові (1992), Києві (1994, 1995, 1997), Житомирі (1997). 2003 року побачив світ перший науковий збірник “Іван Огієнко і сучасна освіта та наука”,⁹ а це 35 статей, які торкаються наукової і державницької діяльності І. Огієнка, його мовознавчих, літературознавчих, філософських праць, історії огієнківського руху. Минуло два роки, і ось у руках читача новий колективний доробок, ініційований і підготовлений Центром черговий збірник.

Не раз заходжу в офіс Центру і щоразу застаю то викладачів, що добирають літературу для спецкурсів, семінарів, чи студентів, магістрантів, які шукають матеріали для своїх досліджень. Консультує Євгенія Іванівна. А вона має чим поділитися, бо сама показує приклад наукових досліджень у царині огієнкознавства. У книзі статей, виданих до 30-річчя науково-педагогічної діяльності лауреата Всеукраїнської науково-мистецької премії імені Івана Огієнка доцента Сохацької Є. І., вміщено 14 розвідок із 40 її огієнкознавчих праць. Досить місткими в джерельному відношенні є статті “І. Огієнко і Г. О. Костюк (до історії взаємин двох науково-культурних діячів нашої доби)”, “Культурно-просвітницька діяльність Івана Огієнка у Кам’янці-Подільському (1918-1920 рр.)”, “Ідея соборності в культурологічній спадщині Івана Огієнка”, “Іван Огієнко про релігійність Тараса Шевченка”, “З життя Товариства Івана Огієнка” та інші.¹⁰

Центр огієнкознавства множить зв’язки з тими, хто докладає зусиль до пізнання Огієнка, використання його праць у науковій, навчально-виховній роботі. Зв’язки з американським континентом цілком природні, адже саме там пройшли останні десятиліття життя, релігійної, наукової й культурно-просвітницької діяльності славетного українця, там знаходиться архів, живуть сучасники й соратники митрополита Іларіона. Багато дали контакти з паризькою бібліотекою С. Петлюри, Василем Михальчуком, що підтримує листування, Анною Фігус-Ралько, співголовою Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка), співробітницею вінніпезької газети “Український голос”.

Не менш плідними стали стосунки з українським співголовою Фондації, першим лауреатом Огієнківської премії, головним редактором видавництва “Либідь” Миколою Тимошиком. Саме він в Україні втілює в життя видавничий проект Фондації “Запізніле вороття”, який передбачає донесення до вітчизняного читача невідомих праць професора І. Огієнка. Він реалізується в двох серіях: — перша — “Ру-

⁹ Мати Огородника Г. А. — рідна сестра Огієнка Гната Федоровича.

¹⁰ Василь Гнатович Огієнко був студентом II-го курсу Коростиського педагогічного технікуму.

¹¹ Василь Гнатович Огієнко помер 8.8.1992 р.

¹² Таку суму встановила районна інстанція Директорату від 8 квітня 1993 р., оже дійсна ціна цього видання становила десь близько 2 млн. укр. купонів.

кописна спадщина” — з щонайменше 7 видань (“Українське монашество”, “Тарас Шевченко”, “Розп’ятий Мазепа”, “Богдан Хмельницький”, “Моє життя”, “Церковна хронологія”, “Художні твори”) і друга — “Зарубіжні першодруки” — з 13 видань. М.Тимошик виступає не тільки видавцем, а й упорядником, автором передмов та наукових коментарів. Вже побачили світ 7 книг з передбачених 20, остання — “Свята Почаївська Лавра”.¹¹

Дякуючи зусиллям керівника Центру й голови Товариства Івана Огієнка Є.І.Сохацької, постать видатного ученого, його творчий доробок стають все більш доступними й зрозумілими сучасникам. У Кам’янець-Подільський, Центр огієнкознавства, що знаходиться в головному корпусі держуніверситету по вулиці І.Огієнка, 61 їдуть, пишуть. Тут навколо спадщини І.Огієнка пульсує наукове, навчально-методичне життя. Якщо і Ви, Читачу, захочете зайти сюди, Вас спочатку зустріне барельєфна постать першого ректора університету, а згодом — усміхнена й привітна очільниця Центру Євгенія Іванівна Сохацька. Ви дізнаєтесь про плани, чергові проекти і найбільшу й сокровенну мрію добитися присвоєння університету імені Івана Огієнка. Тут доторкнетесь до раніш невідомого світу, і Ваше духовне життя стане ще цікавішим і багатшим. Центр огієнкознавства набирає сили й досвіду.

Доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Т.Шевченка, голова Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка) Микола Тимошик в листі на адресу університету підкреслив: “*Щиро радію, що саме Євгенія Іванівна очолила Центр огієнкознавства, який, переконаний, стане незабаром головним і авторитетним осередком навчання й популяризації творчої та наукової спадщини Вашого першого ректора*”. Ці сподівання, звичайно, розділяють керівництво й колектив університету, всі шанувальники творчості професора Огієнка І.І.

Примітки:

1. Хроніка зроблена за матеріалами книги Євгенії Сохацької “На варті українства” (Кам.-Под.: Оіюм, 2004).
2. *Поточний* архів Кам’янець-Подільського державного університету, протокол засідання вченої ради від 24 червня 2004 р., №7.
3. *Поточний* архів КПДУ, Положення про науково-навчальний Центр огієнкознавства. — С.1.
4. Там само. — С.1-2.
5. Див. детальніше: *Прокопчук В.С.* Ілля Федорович Онуфрійчук — організатор волинських краєзнавчих студій в діаспорі // *Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь. Матеріали ІХ наук. іст.-кр. міжнар. конф., 20-23 січня 1998 р.* Наук. збірник. — Луцьк: Надстир’я, 1998. — С.74-76; Аналог. стаття в “Літописі Волині” (Вінніпег, 1999. — Ч.19-20. — С.26-31).
6. *Літопис* Волині. — 1964. — Ч.VII. — С.120.
7. Там само. — 1977-1978. — Ч.12. — С.194-195.

8. *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка в контексті українського національного відродження. Тези доповідей наук.-теор. конференції до 110-річчя від дня народження.* — Кам.-Под., 1992. — 220 с.
9. Див.: *Євгенія Сохацька.* На варті українства. Статті з літературознавчого і культурологічного доробку. До 30-річчя науково-педагогічної діяльності. — Кам.-Под.: Оіум, 2004. — С.272-370.
10. *Іван Огієнко (митрополит Іларіон).* Свята Почаївська Лавра / Упор., авт. передмови М.С.Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2004. — 440 с., іл. (Видавничий проект Фондації ім. Митрополита Іларіона (Огієнка) “Запізніле вороття”. — Серія 2. “Зарубіжні першодруки”. Том 3.)
11. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта:* Наук. зб.: Серія історична та філологічна. Вип. 1. — Кам.-Под., 2003. — 200 с.

The article inform about the formation of the Centre of Ohienko Studies which has recently been formed in Kamjanets-Podilsky State University. The Centre colects data about Ohienko's works who was the principal of Kamjanets-Podilsky State Ukrainian University in 1918-1920. The Centre's tasks and research results are stated.

Key words: Centre of Ohienko Studies, cardinal Ilarion, colony, conferences, research work, education aid, Ivan Ohienko Society.

Отримано: 13.09.2005 р.

УДК 001(477.42)(092)

М.С.Поліщук

Краєзнавець, м. Брусилів

ІВАН ОГІЄНКО Й СЬОГОДЕННЯ РІДНОГО ЙОГО БРУСИЛОВА

У статті йдеться про труднощі щодо увічнення пам'яті Івана Огієнка в Брусиліві на Житомирщині, де він народився.

Ключові слова: Великий Українець, репресії, кабінет-музей, слава предків, пошана.

То була десь середина 90-х років ХХ ст. Ми завітали до методичного кабінету відділу народної освіти Брусилівської райдержадміністрації з метою переглянути журнал “Рідна школа”. Завідуюча Лариса Михайлівна Пінчук люб'язно надала нам комплект. Тут же вона розпочала розмову педагогічного спрямування:

— Ми використовуємо в своїй роботі педагогічну спадщину і російських педагогів, — підкреслила пані Пінчук. Це нас здивувало. Наступила мовчанка. Розмова перервалась.

... Згадалися слова народного депутата України Левка Лук'яненка з його книги “Вірую в Бога і Україну”, де він зазначив, що значна частина українського вчительства, вихована в ті радянські часи, далека від національних традицій [1, с.173]. І справді, вихову-